

ПСИХОЛОГІЧНА КОНСУЛЬТАЦІЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ

Мовчан В.П.

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

У статті висвітлюються питання організації і проведення психологічних консультацій в туристсько-краєзнавчій роботі. Зміст консультативної роботи залежить від профілю туристських організацій. Основним завданням психологічної консультації є допомога в організації походів вихідного дня, виборі путівок, екскурсійних послуг. До завдань психологічної консультації входить також підготовка туриста до конкретних умов подорожі: допомога у вивченні маршруту і його запасні варіанти, складання графіка руху, виборі видів спорядження і харчування, визначенні технічних засобів і прийомів для майбутнього подолання природних перешкод, розробці тактики в аварійній обстановці: в підготовці і проведенні під час подорожі роботи з охорони природи, пам'яток історії та культури, здійсненні інших форм суспільно корисної діяльності: проведенні заходів щодо попередження нещасних випадків і травматизму на маршруті.
Ключові слова: психологічна консультація, туристичні установи, спортивний туризм, турист-розрядник.

Постановка проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій. В туризмі найголовніший – це, звичайно, наставник, причому для юного туриста він є ще й орієнтиром в становленні особистості [2]. Так уже склалося, що у нас в країні крім прямих професійних обов'язків, керівнику доводиться виконувати функції менеджера, адміністратора і психолога. Цьому всьому навчають в інститутах і на факультетах, де є туристські спеціальності, і з багатьма звичайними психологічними завданнями випускник вузу може впоратися сам. Але неможливо досягнути неосяжне, і серйозні психологічні проблеми повинен вирішувати фахівець-психолог [1].

Підготовка фахівця повинна передбачати придбання знань і умінь як по туризму, складовою частиною якої є фізична підготовка, так і по психології. У зв'язку з цим центрами підготовки туристсько-спортивних психологів можуть стати психологічні або туристські установи (центри по туризму, клуби та ін.). Здійснюється науково-дослідницька діяльність з туристами різного віку і кваліфікації, дякуючи комп'ютерній мережі Інтернет є постійний контакт зі спортивними психологами з усього світу – США, Німеччини, Англії, Австрії, Філіппін, Росії, і інших країн [4].

Мета статті – розкрити завдання, функції та форми психологічної консультативної служби в туристських установах.

Виклад основного матеріалу. Психологічна консультація в туризмі – це, з одного боку, практична порада, рекомендація або методична допомога тим, хто збирається присвятити своє дозвілля туризму, з іншого – форма роботи і напрям діяльності туристсько-екскурсійних організацій і установ, вид добровільної суспільно-корисної діяльності туристського активу [5].

Психологічна консультація в туризмі – це також і метод організації, навчання, виховання, управління самодіяльними, плановими туристськими організаціями і всіма, хто збирається на відпочинок.

Туристську консультацію рекомендується проводити при таких установах і суспільних організаціях як: клубах туристів, центрах дитячо-юнацького туризму і екскурсій, станціях юних

туристів, туристських базах, готелях, кемпінгах, туристських контрольно-рятувальних службах, загонах, пунктах, туристських маршрутно-кваліфікаційних комісій, федераціях туризму і їх окремих структурних підрозділах і т.п.

Туристська психологічна консультація повинна надавати активну допомогу населенню в ознайомленні їх з туристсько-екскурсійними можливостями країни, краю, області, району, пропагувати пам'ятки культури і природи, історичні місця, новобудови та інші об'єкти екскурсійного огляду. Консультація також виступає як важливий центр туристської освіти. Це досягається роз'ясненням основ цілеспрямованої організації дозвілля, популяризацією і пропагандою суспільно значущих і корисних форм туризму.

Наступне, більш практичне завдання психологічної консультації – орієнтація людини, яка звернулася в туристсько-екскурсійну організацію, в певних заходах. Консультант-психолог, який є посередником між туристом і туристською установою, рекомендує цікаві види подорожей, допомагає з'ясувати реальну здатність людини до певного виду туризму, може переорієнтувати, в разі необхідності, його інтереси.

До завдань психологічної консультації входить також підготовка туриста до конкретних умов подорожі: допомога у вивченні маршруту і його запасні варіанти, складання графіка руху, виборі видів спорядження і харчування, визначенні технічних засобів і прийомів для майбутнього подолання природних перешкод, розробці тактики в аварійній обстановці: в підготовці і проведенні під час подорожі роботи з охорони природи, пам'яток історії та культури, здійсненні інших форм суспільно корисної діяльності: проведенні заходів щодо попередження нещасних випадків і травматизму на маршруті.

Конкретність і індивідуальність в роботі з туристами – ще одне завдання та особливість психологічної консультації. У порівнянні з іншими формами роз'яснювальної, виховної, пропагандистської роботи в туристському закладі, психологічна консультація зазвичай ближче стоїть до запитів, інтересам, схильностям окремо взятого, а не усередненого туриста. Саме в ній найбіль-

ше відчувається зворотний зв'язок кожного мандрівника з тим, хто проводить виховну роботу. Це зумовлює тісний, довірливий контакт між туристом і консультантом-психологом.

Важливим завданням консультації туристських психологів у формуванні суспільного престижу туристсько-екскурсійної справи в цілому і його окремих видів і напрямків. Це досягається роз'ясненням в ході консультації переваг туризму – найбільш сучасного виду активного відпочинку і його впливу на соціальний і економічний розвиток країни, виховання підростаючого покоління, охорону природи і культурно-історичної спадщини. Залежно від профілю вони спеціалізують і зміст проведеної роботи. Консультація повинна допомагати населенню у виборі путівок на республіканські і місцеві планові туристські маршрути, відповідати на питання, що стосуються туристичного обслуговування, допомагати у виборі екскурсійних послуг.

Консультація покликана надавати допомогу в організації походів вихідного дня, виборі, розробці та оформленні маршрутів багатоденних подорожей, проведення масових заходів, в навчанні активу в роботі з охорони природи і т.д.

Ефективність підготовки туристів спортсменів визначається його виступом на змаганнях, але навіть найдосконаліша підготовка не гарантує перемоги. Саме непередбачуваність результатів і робить туристсько-спортивні заходи завжди цікавими як видовище, тому пошуки нових методів підготовки, тактики і стратегії змагальної поведінки, творчі знахідки і невдачі – це доля всіх учасників тренувального процесу, в тому числі і туристського психолога.

Консультація може бути стаціонарної і виїздною. Досить ефективні консультації, приурочені до всенародних свят, масових гулянь в парках культури і відпочинку, до вечорів відпочинку, а також таких всесвітньовідомих туристичних заходів, як свята відкриття літнього сезону, ярмарки з продажу туристських путівок, різні туристські зльоти. Залежно від чисельності залучених людей, консультації бувають індивідуальними, груповими і масовими.

Індивідуальна форма дозволяє найбільш повно реалізувати завдання туристської консультації, використовувати переваги її засобів і методів, дати вичерпну пораду кожній окремій людині.

Групову форму – бесіду з кількома людьми або туристськими групами – рекомендується використовувати при схожості їх інтересів, запитів, близькості тематики заданих питань, наприклад, при виявленні декількох груп бажаючих отримати консультацію по одному і тому ж маршруту або виду суспільно корисної роботи в поході.

Масова консультація – виступ перед багатолюдною аудиторією з наступними відповідями на запитання – чи є доцільним в разі проведення окремих туристських заходів, у виїзних умовах і при залученні до неї висококваліфікованих фахівців. В її здійсненні повинні брати участь кілька консультантів. Тематика таких консультацій повинна бути заздалегідь оголошена.

Важливим принципом консультаційної роботи та основною формою виховного впливу консультанта є переконання. Переконання слід вважати провідним методом цілеспрямовано-

го впливу на людину яку ти консультуєш, особливо, коли погляди людини що звернулася за порадою розходяться з вимогами забезпечення безпеки туристських подорожей, охорони природного середовища, архітектурних і історичних пам'яток тощо.

Одним з можливих прийомів переконання є роз'яснення туристу ймовірних наслідків неправильного вибору того чи іншого маршруту, району подорожі. Інший прийом переконання – протиставлення можливих неправильних дій людини правильних вчинків інших людей, бажано відомих в авторитетних для нього колах. Тактовність і ненав'язливість форм туристської консультації визначають можливість тісного неформального контакту двох сторін в ході консультації. Консультанти повинні бути об'єктивними в сенсі смаків туристів, тактовними в радах. При цьому відвідувачами оцінюються не тільки знання консультантів, але і його вміння бути ввічливим, бажання надати допомогу. Ненав'язливість підказок, тактовність керівництва діями новачка по вибору маршруту або форм поведінки в подорожі – найбільш сильні сторони правильно організованої консультації. Слід пам'ятати, що людина звернулася до консультанта, сподіваючись на його об'єктивність і «незацікавленість». Не виключено, що відчувши на собі цілеспрямований наполегливий виховний вплив або волюнтаристський тиск консультанта, така людина піде від нього, як йдуть від інших неприємних контактів. І навпаки, він отримав задоволення і увірує в правильності поради, знайде його цікавим і, головне, відповідним своїм бажанням, якщо буде притягнутий невимушено, неформальною формою бесіди, ненав'язливими доброзичливими порадами більш досвідченої в туризмі людини.

Консультація туристських психологів повинна проводитися з дотриманням шанобливого ставлення до всіх питань які їм ставлять, якими б наївними і непослідовними вони не були б, з неупередженістю до туриста-новачка. Консультанту слід виходити з того, що «дивні» питання задаються через невміння новачка формулювати свої думки в малознайомій йому області діяльності.

Доречність і своєчасність – цей принцип передбачає здійснювати туристську консультаційну роботу в потрібному місці і в правильно обраний час. Необхідно, наприклад, не тільки приурочувати консультації з лижних маршрутах до початку зимового сезону, з водних – до весняного та літнього сезонів та інше, а й конкретизувати терміни туристської інформації з точністю до днів і годин, точно вибирати «точки» консультації. Так, консультації про рекомендовані маршрути чергового вихідного дня стане ефективніше, якщо вона буде організована клубом туристів не в понеділок-вівторок (це рано), і не в п'ятницю (це пізно), а ввечері в четвер. Вранці в суботу і в неділю бажано організувати виїзну консультацію з конкретною її «прив'язкою», наприклад до зупинки приміського автобуса або станції приміської залізниці, що є вихідними пунктами для популярних масових маршрутів туристських прогулянок і походів місцевих жителів.

Інформаційні та рекламні проспекти, описи маршрутів по рідному краю, туристські пам'ятники, листівки та інші звернення краще направляти

адресатам з таким розрахунком, щоб вони доходили поштою не в першу половину тижня, а в другу, коли люди, замислюючись про організацію дозвілля в кінці тижня, психологічно більш підготовлені до прийому нової туристської інформації.

Взаємна зацікавленість, як принцип організації консультації, має на увазі, що користь від неї можуть і повинні отримувати обидва – консультуючий і консультант. Здавалося б. що для першого вона наглядна і повинна бути завжди бажаною. Але непрошена порада, як і формально проведений консультативний захід можуть лише відлякати, а не привернути до туризму людину. Треба пам'ятати, що потреба в консультації доводиться формувати, виховувати, розвивати. В кожному окремому випадку при проведенні консультативної роботи слід враховувати загальний рівень популярності туризму у місцевого населення, його готовність до отримання туристської інформації і конкретної особистої якості консультуючого.

З огляду на такий важливий момент, як наявність у кожного туриста своїх цілей, у досягненні якої він перш за все зацікавлений, консультант повинен роз'яснювати туристам, що його зусилля спрямовані на зближення їх цілей і завдань туристської установи, що збіг їх розумних інтересів в подорожі з можливостями туристської установи можуть посилити позитивний ефект для двох сторін.

Туристські групи створюються на добровільних засадах, правила взаємин і норми поведінки визначаються не посадовим станом, а цілями задуманого заходу, характером і особистими якостями учасників. Туристична група в поході є своєрідним єдиним, цілісним соціальним організмом, де від кожного залежить успіх всіх і від колективу залежить кожен, включаючи керівника. Досягнення мети походу, а до цього прагнуть, як правило, і керівник і туристи, можливо тільки в разі, якщо в групі всі однодумці. При добре налагодженому самоврядуванні дуже важливі функції морального виховання бере на себе колектив, але це не знижує ролі керівника, а навпаки, підвищує до нього вимоги. Він повинен вміти використовувати позитивний та негативний випадок для морального виховання та психологічної підготовки студентів. Але в таких групах можуть виникнути конфліктні ситуації і дисгармонія, що зриває задумані плани навіть в добре технічно і фізично підготовлених групах. Що таке конфлікт? Це відсутність згоди між двома або більше сторонами – особами або групами. Існує 5 головних типів конфлікту: внутрішньо-особистісний, міжособистісний, між особистістю і групою, груповий, соціальний.

Самий поширений – міжособистісний, головними причинами якого буде як відмінність характерів, так і цілком об'єктивні – боротьба за обмежені ресурси (будь то місце біля багаття, нестача їжі, або місце в ієрархії). Конфлікт між особистістю і групою виникає при недотриманні члена групи установлених нею правил, норм поведінки, до цього ж типу відносяться конфлікти між групою і керівником. Міжгрупові конфлікти супроводжуються такими проявами: деіндивідуалізацією – члени групи перестають сприймати інших людей як індивідумів, а виключно як

членів іншої групи, якій приписується негативна поведінка, міжгрупові порівняння, в ході якого більше високо і позитивно оцінюють свою групу і одночасно принижують, знецінюють іншу групу (вони невмілі, дурні, відсталі і т.д.). групова атрибуція, при якій члени групи схильні вважати, що за негативні події відповідальна саме чужа група.

У спортивному виді туризму нерідко майстер спорту з туризму є володарем унікальних здібностей, на прояві яких ґрунтується вся його змагальна діяльність або тактика команди. Своєчасно визначити особливості психіки і розробити для кожного індивідуальний план розвитку здібностей, стратегію перед змагальною і змагальною поведінкою – це місце діяльності туристично-спортивного психолога. Історія спорту та туризму знає чимало прикладів, коли вчасно сказане слово, пауза, жест і т.п. вирішували долю наполегливого протистояння. Тому туристський психолог – це саме та людина, яка може самостійно, за допомогою керівника туристичної групи або товаришів по команді позитивно вплинути на психіку спортивного туриста. У професійній кар'єрі будь-якого спортивного туриста бувають кризові періоди, які можуть бути викликані самими різними причинами: невдачею в змаганні, переходом в інший клуб; зміною керівника, обставинами в особистому житті і інші. Туристичний психолог може допомогти спортсмену туристу розібратися в проблемах і знайти такий вихід з ситуації, який надасть сили для нових туристських досягнень.

У випадку з психологією існують додаткові «підводні камені». Це по-перше, непомітність проблеми для недосвідченого ока до виникнення кризи, коли турист спортсмен раптом стає некеріваним, не слухає нікого, замкнувшись на власних переживаннях. По-друге, базові знання з психології туристичної денності, які отримані в вузі або з популярної літератури нерідко створюють ілюзію про здатність вирішити любую психологічну проблему, а неграмотне застосування психотехніки може призвести до негативних наслідків.

Безумовно, інструктор з туризму не може повністю замінити психолога, і воно полягає не в нестачі професійних знань і умінь, які, врешті-решт, можна придбати, а по суті тієї ролі, яку інструктор з туризму грає в житті самого туриста, особливо при наявності конкуренції. На жаль, невіра багатьох інструкторів в можливості психології викликано їхнім досвідом невдалих спроб взаємодії з психологами в минулому. Дійсно, можна перерахувати десятки випадків, коли інструктор і психолог так і не змогли досягти поставлених цілей. Але це ж не привід виключати з підготовки такий потужний засіб як психологія! Розумна людина завжди намагатиметься вивести урок з невдачі, проаналізувати причини, щоб не повторювати помилок знову. А причин неефективності роботи зв'язки «інструктор-психолог-турист» може бути дуже багато, причому з боку будь-якого з учасників.

Нерідко психолога запрошують вирішити в стислі терміни ситуацію, яка дозрівала давно. Але так вже влаштована наша психіка, що для вирішення більшості проблем потрібно регулярно впливати протягом певного проміжку часу, а інколи досить тривалого. Психолог не хірург – неможливо миттєво видалити страх перед су-

перником або сформувати впевненість в перемозі на змаганнях, це завдання психологічної підготовки тренувального процесу, а не настрійки на виступ. І коли психолог починає це пояснювати, то його часом звинувачують у непрофесійності.

У повсякденному житті, коли людина приходить до психолога, вона зазвичай хоче змін і старанно виконує рекомендації фахівця. У спортивному туризмі ситуація дещо інша – як правило, інструктор запрошує психолога, щоб той подіав на туриста, який, можливо, не дуже схильний до виконання додаткової роботи. А так як багато психотехніки використовують в психології (наприклад, аутотренінг або ідеомоторне тренування), засновані на активній участі самого туриста спортсмена, якого при цьому неможливо проконтролювати, то може виникнути ситуація, коли робота формально виконується, а результату немає. Але, звичайно, частіше за все причина неефективної роботи психолога з туристом спортсменом полягає в особистості самого психолога. І справа тут зовсім не у відсутності або наявності професійності, хоча це теж важливий фактор успіху. Спортивний і активний туризм – це дуже специфічна область людської діяльності, і психологія туриста, природно, теж. Ця специфіка проявляється вже на рівні різних видів активного туризму, і відомі випадки, коли туристський психолог, успішно працював в одному з них, і отримав фіаско в іншому.

В результаті того, що людина практично постійно знаходиться в екстремальних умовах, психіка спортсмена туриста, на відповідальних етапах підготовки і виступів на змаганнях, має підвищену чутливість. У педагога додаткової освіти (або інструктора по туризму) є свої завдання, вирішення яких часто вимагає авторитарного тиску на туриста і суворой дисципліни, а конкурентність туристського життя змушує туриста-спортсмена проявляти злість, агресивність та інші соціально негативні якості. У цій ситуа-

ції туристський психолог допомагає спортсмену утриматися на тонкій грані піку підготовленості.

Для гірських умов добрим вчинком для чесних, мужніх людей, є допомога іншим, невідомим зустрічним групам (допомогти їх дівчатам донести рюкзаки до табору, провести через найважчу ділянку спуску, знайти, де загубилися туристи, та ін.). В екстремальних умовах в горах, на морі, всюди, де людське життя може залежати від випадку, існує незаперечний закон – надавати допомогу, навіть якщо це загрожує твоєму життю.

Щоб ефективно надавати психологічну допомогу в туристській діяльності, фахівцю потрібно створити атмосферу довіри і взаєморозуміння, встановити такі відносини з туристом, які дозволили б конструктивно впливати на його психіку. Для успішних виступів на туристичних змаганнях, здійснення походів з метою привласнення туристських розрядів або для сходження на гірські вершини, потрібен певний стан фізичних та психічних якостей.

Висновки. Психологи добре знають, якою тонкою і вразливою буває нитка, яка зв'язує їх з клієнтом, як обережно потрібно будувати психотерапевтичні взаємовідносини, коли немає дрібниць, і будь-який необдуманий крок або невірне сказане слово може зруйнувати те, що довго створювалося. Допомогти знайти майбутніх туристів спортсменів, визначити передумови розвитку необхідних психічних якостей – це і є завдання психологічного відбору та туристської профорієнтації. Підготовка туристів спортсменів відбувається по різних напрямках, але невміння управляти своїми емоціями може звести до нуля результати багаторічних занять по туризму. При регулярній психодіагностиці та активній участі психолога в процесі підготовки до змагань або багатоденного походу, стає можливим облік індивідуальних особливостей туриста, формуванню і розвитку необхідних для перемоги психологічних якостей і умінь.

Список літератури:

1. Бейдик О. Психологічні аспекти організації туристської діяльності / О. Бейдик, В. Новикова, В. Серебряй // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди: Науково-теоретичний збірник. – К.: КИТ, 2004. – С. 294–304.
2. Остапчук В.В. Туристська робота: навч. посіб. / В.В. Остапчук. – Ніжин: НДПУ, 2002. – 48 с.
3. Харламов И.Ф. Нравственное воспитание школьников / И.Ф. Харламов. – М., 1983. – 240 с.
4. Чопик О. Психологічні основи навчання фахівців туристичної галузі / О. Чопик // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»: Науково-теоретичний збірник. – Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2008. – С. 337–339.
5. Яковенко С.И. Психологическая подготовка к туристскому походу / С.И. Яковенко // Спутник туриста. – К.: «Здоровье», 1991. – С. 134–147.

Мовчан В.П.

ГВУЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ КОНСУЛЬТАЦИЯ В ОРГАНИЗАЦИИ ТУРИСТСКО-КРАЕВЕДЧЕСКОЙ РАБОТЕ

Аннотация

В статье освещаются вопросы организации и проведения психологических консультаций в туристско-краеведческой работе. Содержание консультативной работы зависит от профиля туристских организаций. Основной задачей психологической консультации является помощь в организации походов выходного дня, выборе путёвок, экскурсионных услуг. В задачи психологической консультации входит также подготовка туриста к конкретным условиям путешествия: помощь в изучении маршрута и его запасные варианты, составление графика движения, выборе видов снаряжения и питания, определении технических средств и приемов для будущего преодоления естественных препятствий, разработке тактики в аварийной обстановке: в подготовке и проведении во время путешествия работы по охране природы, памятников истории и культуры, осуществлении других форм общественно полезной деятельности: проведении мероприятий по предупреждению несчастных случаев и травматизма на маршруте.

Ключевые слова: психологическая консультация, туристические учреждения, спортивный туризм, турист-розрядник.

Movchan V.P.

SHEI «Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University»

PSYCHOLOGICAL CONSULTATION IN THE ORGANIZATION OF TOURIST- REGIONAL WORK

Summary

In the article the questions of organization and lead through of psychological consultations are sanctified, in tourist establishments. The table of contents of consultative work depends on the type of tourist organizations. The basic task of psychological consultation is a help in organization of hikes of day off, choice of tours, excursion services. The tasks of psychological consultation include the preparation of tourists to specific travel conditions: assistance in studying the route and its alternatives, drawing up a schedule of motion, choosing equipment and nutrition, identifying technical means and techniques for the future overcoming natural obstacles, developing tactics in an emergency: in preparing and conducting trips on nature conservation, historical and cultural monuments, and other forms of socially useful activities: carrying out measures to prevent misfortunes s accidents and injuries on the route.

Keywords: psychological consultation, tourist establishments, sports tourism.